

SAMISKA KULTURMILJÖER I GÄVLEBORGS LÄN

Gästrikland och Hälsingland
2016

Bo Ulfhielm, Maria Björck och Inga Blennå

Länsstyrelsen
Gävleborg

 LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

SAMISKA KULTURMILJÖER I GÄVLEBORGS LÄN

Gästrikland och Hälsingland
2016

Rapport 2017:09

Bo Ulfhielm, Maria Björck och Inga Blennå

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2017

Omslagsbild: Sockenlappsbeställe i Järvsö. Foto: Bo Ulfhielm

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Målsättning och metod.....	7
Förarbeten.....	7
Fältarbete	7
Publikt arbete och efterarbeten	7
Resultat	8
Upprop till länets hembygdsföreningar	8
Kartläggning av pågående forskning	10
Genomgång av Ortnamnsregistret	10
Fältbesiktningar	13
Skyltning.....	16
Undersökningsplan, arkeologisk undersökning.....	18
Publikt arbetet.....	18
Fortsatta arbeten.....	19
Källor	20
Arkiv.....	20
Skriftliga källor.....	20
Bilaga 1. Beskrivningar	21
Bilaga 2. Samiskt indikerande namn från Ortnamnsregistret	27
Bilaga 3. Undersökningsplan.....	32

Bild 1. Länskartan med platser registrerade inom projektet. Efter digitala översiktskartan. Lantmäteriet.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har under sommaren och hösten 2016 drivit ett projekt kring samiska kulturmiljöer i Gävleborgs län. Projektet finansierades med bidrag från Länsstyrelsen Gävleborg och arbetet har följt den plan som redovisats i Länsstyrelsens beslut och projektbeskrivning (Dnr 431-1926-16).

Genom Gästrike- och hälsinge hembygdsförbund skickades ett upprop ut till länets samtliga hembygdsföreningar med frågor om kännedom om samisk historia inom respektive område.

Samtliga socknar i länet har gått igenom i Språk och folkminnesarkivets ortsnamnsregister. Totalt har 200 ortnamn där ”lapp” ingår excerperats och registrerats i en excelltabell. I tabellen har också noterats vilken typ av namn det är, samt eventuella förklarande texter till ortnamnet.

Med ovanstående insamlingsinsatser som grund har omkring 30 platser besiktigats i fält. I urvalet har prioriterats platser med stor potential för fysiska spår, samt platser som belyser olika aspekter på samisk historia. Denna del av projektet har genomförts i samarbete med Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund. Påträffade lämningar registreras i FMIS enligt Riksantikvarieämbetetets principer.

För att öka kunskapen om länets samiska historia och för att vidga urvalet av skyltade forn- och kulturlämningar i länet har informationsskyltar tagits fram till fem lokaler. Även här strävas efter att belysa olika företeelser inom samisk historia, men också platsens upplevelsevärde och besökspotential vägs in i urvalet. Följande platser har valts ut: 1. **Lappmannens stuga, Stene.** Järvsö socken, Ljusdals kommun. Nyregistrerat sockenlappsoställe som övergavs tidigt 1800-tal 2. **Lappkyrkan.** Bergsjö socken, Nordanstigs kommun. Boyta intill ett stenblock med samiska traditioner. En av flera ”Lappkyrkor” som finns över ett större område i Norrland. 3. **Lapplägret.** skogs socken, Söderhamns kommun. Plats med registrerad härd och möjlig kåtatomt, traditioner om tillfällig samisk bosättning. 4. **Fågelfångstanläggning,** Ilsbo, Hudiksvalls kommun. Registrerad fågelfångstanläggningarna med samisk tradition. 5. **Hohällan.** Ovan sjö socken, Sandvikens kommun. Traditionsnedteckningar om samisk bosättning.

I samråd med Gaaltije har en av årets registrerade lokaler valts ut för fortsatta insatser genom en **arkeologisk undersökning**. Den utvalda platsen är ett sockenlappsoställe i Stene i Järvsö socken. Platsen brukades av sockenlappar under en relativt kort period, från slutet av 1700-talet till början av 1800-talet och har därefter inte varit bebodd. Här finns en tydlig grund efter boningshus samt en jordkällare. Platsen ligger lättåtkomligt för besökare, nära vägen. Här finns också en aktiv byförening som önskar delta i den arkeologiska undersökningen.

Utöver arbetet med det av Länsstyrelsen finansierade sameprojektet deltar Länsmuseet Gävleborg även i ett större projekt kring samisk kulturhistoria i Gävleborg och angränsande län. Tillsammans med Länsmuseerna i Dalarna och Västmanland och Gaaltije, Sydsamiskt kulturcentrum. Grunden är en kartbaserad kunskapsbank på nätet, där det samiska kulturarvet kartläggs. I samband med detta planeras även för fältinventeringar och förmedlingsinsatser såsom; utställningar, skyltning, studiematerial till skolor samt bokutgivning. Projektet finansieras av Kulturrådet och de aktuella regionerna/landstingen.

BAKGRUND

Länsmuseet Gävleborg har under sommaren och hösten 2016 drivit ett projekt kring samiska kulturmiljöer i Gävleborgs län. Projektet finansierades av Länsstyrelsen Gävleborg.

Den samiska historien i länet har länge varit relativt okänd, även om viktiga insatser har gjorts av forskare som till exempel etnologen Ingvar Svanberg (Svanberg 1984 och 1999) och språkvetaren Lars-Gunnar Larsson (Larsson 2000). Även släktforskare och hembygdsintresserade har bidragit med värdefulla kunskaper genom att ur arkiven plocka fram de spridda notiser som utgör de källorna till den samiska historien. Sammantaget blir det tydligt att länet sedan åtminstone början av 1600-talet har haft en stadigvarande samisk befolkning. Det är också klart att det funnits flera *olika* samiska historier parallellt: *fjällsamer* som årstidsmässigt kommit hit för renbete och marknader, *skogssamer* som stadigvarande levde i Mellansverige/Södra Norrland och bland annat idkat småskalig renskötsel och jakt. Slutligen *sockenlappar* som var samer som ”anställdes” i socknarna för att utföra vissa hantverk – såsom rovdjursjakt och hästslakt. Under 1700- och 1800-talen hade de flesta av länets socknar periodvis sockenlappar antagna.

Mot bakgrund av detta måste det finnas en stor mängd samiska forn- och kulturminnen i landskapet. Samiska bosättningar och näringar har inte avsatt samma manifesta spår i landskapet som t.ex. de efter bondesamhället. Likväl finns spåren där, och risken är stor att lämningar skadas och förstörs i samband med skogsbruk och exploateringar av den enkla anledningen att vi inte känner till dem.

Bild 2. Den samiska historien skildras ofta i förbigående. Här har en storbrand i Bergsjö fotograferats i början av 1900-talet, samtidigt passerar en renhjörd. Privat bild, Jan Eng, Ljusdal.

Värdet av de samiska platserna har inte bara en symbolisk betydelse utan de har också en stor forskningsmässig potential: Samerna här nere har ingen egen skreven historia, utan framträder oftast i ”periferin” när andra företeelser beskrivs. Med arkeologins hjälp är det möjligt att, till viss del, komplettera den historia som aldrig nedskrivits. Det gäller både rent vardagliga frågor, som hur man bodde och vilka föremål man omgav sig med, men också de större frågorna: Vilka var dessa sydliga samer? Var de fjällsamer som drivits ned efter att kronans intressen i övre Norrland tagit fart. Eller var de, såsom föreslagits, de sista spillrorna av en jakt- och fångstbefolkning som under mycket lång tid funnits i landskapet?

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Projektet syftade till att identifiera och synliggöra länets samiska kulturmiljöer. Detta genom att fysiska platser med anknytning till länets samiska historia registreras i FMIS, genom att lämningar och miljöer skyltas, samt genom att hembygdsföreningar och privatforskare involveras i arbetet. En viktig del har också varit förmedling genom föredrag och media. Projektet är uppdelat i flera steg:

Förarbeten

1. **Upprop till länets hembygdsföreningar.** Via Hembygdsförbundet gick en frågelista ut till länets samtliga hembygdsföreningar med frågor om kännedom om samisk historia inom respektive område. Ett upprop lades också ut på Läns museets arkeologiblogg.
2. **Kartläggning ”privatforskning”.** Den kunskapsuppbyggnad som skett de senaste åren avseende samisk historia i södra Norrland har till stor del utförts av privatpersoner och forskare som är mer eller mindre löst knutna till institutioner. Det var därför nödvändigt att i ett tidigt skede kontakta dessa personer och göra en kartläggning om vad som faktiskt gjorts, både vad gäller arkivforskning och fältarbeten.
3. **Genomgång av Ortnamnsregistret.** För samtliga socknar i länet har det digitala Ortnamnsregistret gått igenom. Ortnamn med samisk anknytning har excerperats och sammanställts i en tabell.
4. **Tipspärm.** Efter tidigare projekt har Läns museet samlat en pärm med inkomna tips på samiska lämningar och excerpter ur bygdelitteratur. Detta material har gått igenom, sorterats och värderats.

Fältarbete

5. **Fältbesiktningar.** Med ovanstående insamlingsinsatser som grund har drygt 30 platser valts ut för besiktigas i fält. I urvalet prioriterades platser med stor potential för fysiska spår samt platser som belyser olika aspekter på samisk historia. I denna del av projektet samarbetades med Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum, i Östersund. Påträffade lämningar har positionerats med GPS och skall registreras i FMIS enligt Riksantikvarieämbetetets principer.

Publikt arbete och efterarbeten

6. **Föredrag.** Flera föredrag som riktat sig till en bredare allmänhet har hållits i både Gästrikland och Hälsingland.
7. **Skyltning.** I arbetet ingick framtagande av informationsskyltar till fem olika lokaler. Även här strävades efter att belysa olika företeelser inom samisk historia, men också platsens upplevelsevärde och besökspotential har vägts in i urvalet.
8. **Undersökningsplan, arkeologisk undersökning.** I samråd med Gaaltije har en lokal valts ut för fortsatta insatser genom en arkeologisk undersökning. Denna genomförs där vi bedömer det finns störst möjlighet för kunskapsinhämtning genom arkeologi och naturvetenskapliga analysmetoder. Under 2016 upprättas en undersökningsplan med kostnadsberäkning, medan den arkeologiska undersökningen planeras till 2017.

9. Skriftlig rapport

Bild 3. Fältbesiktning vid Lappkojberget, Torsåker. Foto: Bo Ulfhielm.

RESULTAT

Upprop till länets hembygdsföreningar

Genom Gästrike- och hälsinge hembygdsförbund skickades ett upprop ut till länets samtliga hembygdsföreningar med frågor om kännedom om samisk historia inom respektive område. Svarsresultatet var initialt magert. Endast tre föreningar återkopplade direkt som svar på enkäten: Järvsö, Undersvik och Valbo.

Vid senare kontakter i samband med föredrag, media och inte minst genom en programpunkt på hembygdsförbundets årsmöte inkom dock ett 20-tal tips på lämningar, arkiv- och traditionsmaterial. Många hembygdsforskare har vänligt delat med sig av sina resultat. Det gäller t.ex. genomgång av kyrkoböcker, passjournaler och andra arkivmaterial, vilket inte skulle kunna genomföras på samma sätt av en institution med det stora antalet timmar som är nedlagda.

Tyvärr inkom många av de mest spännande uppgifterna efter att fältarbetsdelen var avslutad. Dessa har därför tillförts museets tipspärm (se Förslag på fortsatta åtgärder).

Lilltjära.

Namn	Född	Flyttade		Läser Innan	Läser utan till		Bilag nr.
		Från	Till		Luthari	Sveabli	
Jacob Tidblad	1777	Hanebo socken 1821					
Olle Andersson	1790	Hanebo socken 1827					
Sven Eriksson	1824	Hanebo socken	Hanebo socken				
Eriksson	1821						
Andersson	1821						
Andersson	1823						

Omländigheter.

Bild 4. Utdrag ur Husförhörlängd från Lilltjära, Hanebo socken 1822–28, med sockenlappen Jacob Tidblad. Uppgiften förmedlad av Olle Andersson, Hanebo, som också visat platsen för sockenlappens stuga.

Bild 5. Ett av de tips som inkommit är denna stav som förvaras på Ockelbo hembygdsförening. Enligt märkning en "Lappstav från Lappmyrn?". På hembygdsgården finns också ett renhorn. Foto: Moniga Swaelas.

Kartläggning av pågående forskning

Den kunskapsuppbyggnad som skett de senaste åren avseende samisk historia i Gävleborgs län har till stor del utförts av privatpersoner och forskare som är mer eller mindre löst knutna till institutioner. En av de verksamma privatforskarna, Jouni Tervalampi i Västerås, har under projektiden publicerat sina forskningar i en skrift, *Den försvunna skogssamekulturen i Värmland, Mälardalen och Bergslagen*.

Historikern Peter Ericson har under en längre tid forskat kring samisk historia i bergslagen och södra norrland. Genom bloggen South Saami History publiceras regelbundet forskningsresultat i ämnet

(<https://southsaamihistory.wordpress.com/category/south-saami-history/>.)

Ericson har anlitats inom ramen för projektet för arkivforskning, bland annat kring samerna i Järvsö.

När det gäller den institutionella forskningen är de aktuella arbetena få. Insatser med fältarbete i länet har nyligen gjorts av Gunilla Larsson vid Uppsala Universitet.

Går man tillbaka några år i tiden så undersökte 2005 Noel Broadbent, vid Smithsonian-institutet, tomtningar på Hornslandet utanför Hudiksvall. Detta skedde inom ramen för ett projekt kring samisk förhistoria, "The search for a past: the prehistory of the indigenous Saami in northern coastal Sweden". I detta sammanhang daterades också en förmodad kåtatomt vid Järvsjön i Söderala socken (Wennstedt-Edvinger 2005).

Slutligen kan nämnas en magisteruppsats vid Högskolan i Gävle som kom år 2011, "Socksamer: Religionshistoriska spår och konfrontationer i Gästrikland under 1600-1900 talen" (Martinsson 2011).

Genomgång av Ortnamnsregistret

Samtliga socknar i länet har gått igenom i Språk och folkminnesarkivets ortnamnsregister. Totalt har omkring 200 ortnamn där "lapp" ingår excerperats och registrerats i en excelltabell (bilaga 2). Det stora flertalet torde ha fått sitt namn genom samisk anknytning. I anteckningarna till registerposterna finns ofta kortfattade beskrivningar med förklaringar till namnet. På hela 38 platser omnämns någon form av samisk närvaro som upphov till namnet. Namnet *Lappstan* som finns i flera socknar kan dock i vissa fall syfta på en samling hus av lite enklare slag – "lappade" bostäder, och har då inget med samisk närvaro att göra.

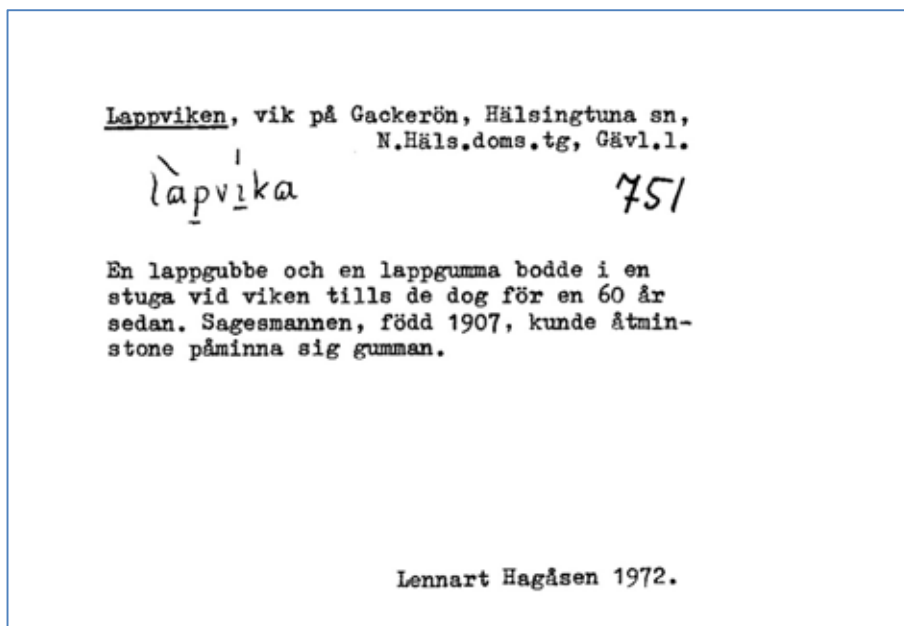

Bild 6. Exempel på förklarande anteckningar i ortnamnsregistret. Här Lappviken i Hälsingtuna.

Många av ortnamnen har att göra med topografin på platser där samerna har bott. Lappmyren (-myran, -muren osv) finns på över 20 platser. Lika vanligt är sammansättningar med höjdbeteckningar *Lappåsen, Lappkullen, lappberget* o.s.v. förekommer på omkring 20 platser. Ser man på sammansättningar som inleds med *Lappkoj-*, vilket mer precist indikerar bosättning, är den geografiska specialiseringen särskilt tydlig. Av de 11 ortnamn som börjar på *Lappkoj-* har nio sammansättningar med ord för höjd eller våtmark – *Lappkojberget, Lappkojmyren* o.s.v.

En naturlig tolkning av namnskicket är att ett vanligt läge för samisk bosättning har varit där en höjdrygg möter våtmark. Inte sällan tycks just skärningen där myrmark och hållmark möts varit prioriterade boplatslägen.

Det finns också relativt många namn som har kopplingar till brukad mark. *Lapptäkten, Lapphagen* o.s.v. finns i många socknar och tycks ofta indikera sockenlappens boställe. Ett annat bosättningsindikerande namn är *Lappkällan*, som finns i minst 8 socknar i länet. På flera platser, t.ex. i Hanebo, är även det namnet kopplat till sockenlappens boställe.

Bild 7. Lapptorgsvägen i Undersvik. Foto: Bo Ulfhielm.

Det skall också påpekas att platserna i ortnamnsregistret inte är en komplett lista på namn med samisk anknytning. I länet finns även flera namn på specifika platser som till exempel *Lappsten*, vilket i vår tipsärm förekommer i Hassela, Ovansjö och Alfta socknar, ingen av dessa finns med i ortnamnsregistret. Sannolikt har en del av namnen en mycket liten namnbrukarkrets.

Sett till förekomsten i länet är *Lapp*-namnen ganska jämnt fördelade. Socknar med många ortnamn är t.ex. Ockelbo och Torsåker i Gästrikland och Los, Rengsjö och Hanebo i Hälsingland. De har alla kring 10 stycken inom socknen.

Ett ortnamn som, i alla fall indirekt, skulle kunna indikera samiska kulturmiljöer är namn på *Ren*- . Sådana är inte heller ovanliga i länet, men är svårare att tolka. Dels kan de syfta på "kant" – ren som i vägren. Ibland kan de vara en tradering där ett ursprungligt namn på rön- blivit ren. *Renvallshällåsen* i Ockelbo kommer inte av en renvall utan av en person som hette så i efternamn. Däremot skulle t.ex. *Revsjön* i Los samt *Renberget*, som finns på flera platser, bland annat i Järvsö, kunna syfta till djuret ren.

Ett annat ortnamn som skulle kunna vara relevant i sammanhanget är namn som börjar på *Kåta*- . Det finns ett tiotal sådana ortnamn i länet. *Kåtan* finns t.ex. som namn på åker och ängsmark i Forsa, Jättendal och Idenor. I anteckningarna till *Kåtan* i Enånger står att det dialektalt betyder "skära med kniv", "snida". Gårdsnamnet *Kåten* i Järvsö skall komma från ett knektnamn – *Kåtén*. Inte i någon anteckning i ortnamnsregistret finns hänvisning till att namnet skulle hänvisa till samisk bosättning – därmed inte sagt att en sådan koppling kan uteslutas.

En relevant fråga i sammanhanget är om det finns samiska ortnamn kvar på samma sätt som ortnamn från den skogsfinska koloniseringen tämligen oförvanskade klarat århundradena. Här behövs mer forskning. Några säkra belägg har inte kommit fram i denna studie, även om det i folktraditionen ibland förts fram sådana förklaringar.

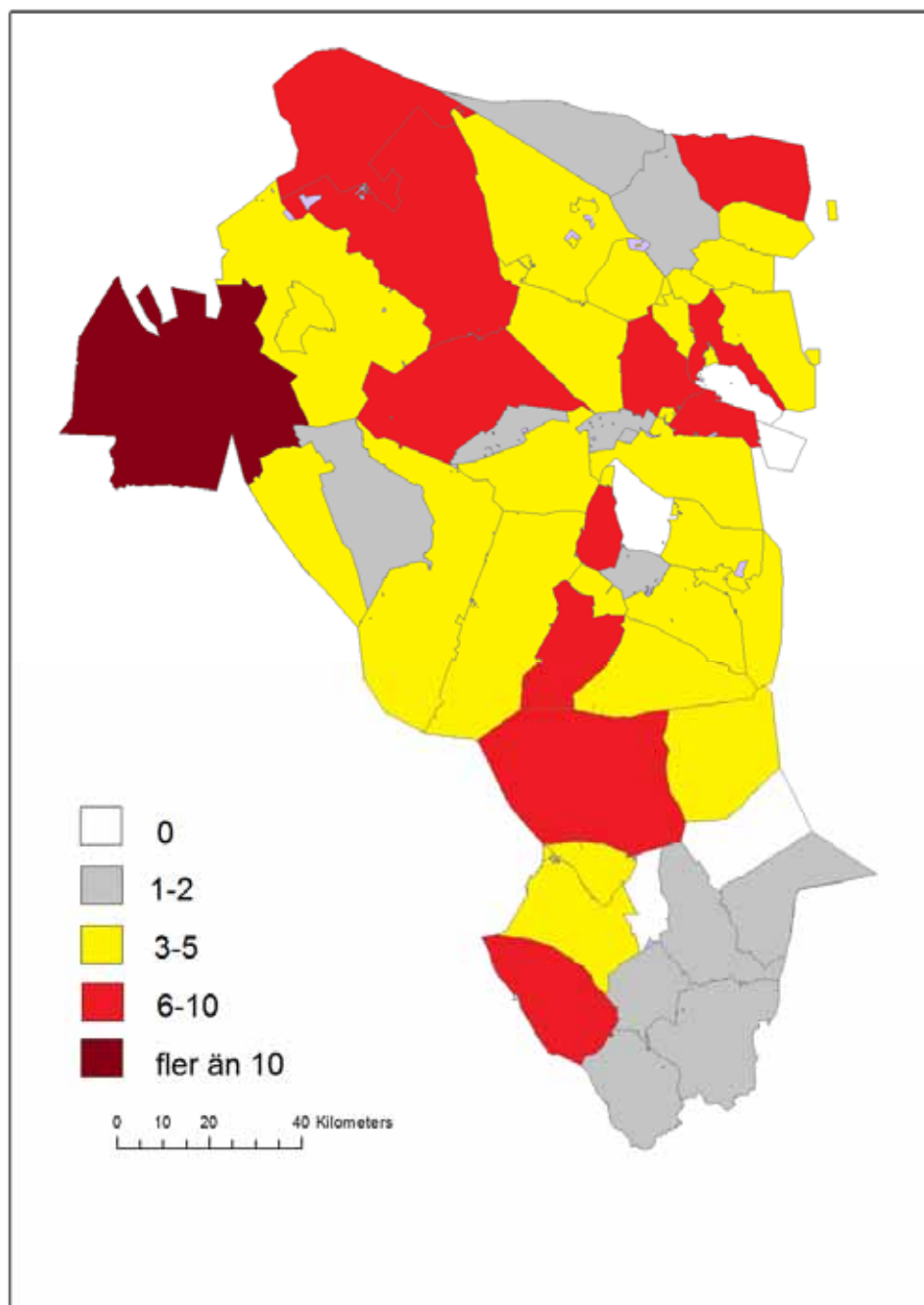

Bild 8. Förekomsten av ortnamn på "lapp-" per socken.

Fältbesiktningar

Med ovanstående insamlingsinsatser som grund har omkring 30 platser besiktigats i fält. I urvalet har prioriterats platser med stor potential för fysiska spår samt platser som belyser olika aspekter på samisk historia. Denna del av projektet har genomförts i samarbete med Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund. Påträffade lämningar kommer att registreras i FMIS enligt Riksantikvarieämbetetets principer. Detta arbete har påbörjats.

Nr	Socken	Plats	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
	Gästrikland			
1	Ockelbo	Lapptjärnen	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
2	Ockelbo	Lappkällan	Källa med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
3	Ovansjö	Hohällan	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
4	Hamrånge	Lappkojmuren	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
5	Torsåker	Lappkojberget	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
6	Torsåker	Bons klack	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
7	Torsåker	Lapphagen	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
8	Torsåker	Vibylappens	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning
	Hälsingland			
9	Hanebo	Lappkällan	Källa med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
10	Hanebo		Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
11	Hanebo	Lappgårn	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
12	Järvsö	Lapptäkten	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
13	Järvsö	Stenlunds	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
14	Arbrå	Lapptorget	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
15	Undersvik	Lappstugan	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
16	Undervik	Lapptorget	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
17	Njutånger	Lapptäkten	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
18	Delsbo	Lappängarna	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
19	Forsa	Lappkällan	Källa med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
20	Ramsjö	Lappnäsudden	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
21	Ramsjö	Lappstan	Plats med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
22	Färila	Lappunsen	Plats med tradition	Övrig
23	Färila	Lapptäkten	Lägenhetsbebyggelse	Återbesöks
24	Färila	Lappsåret	Lägenhetsbebyggelse	Återbesöks

Tabell 1. Fältbesiktigade lämningar som registreras i FMIS. Se vidare bilaga 1.

Många av lämningarna får i dagsläget registreringen ”Plats med tradition” i brist på fysiska spår. På flera av dessa platser finns potentialen kvar för fysiska lämningar. Generellt kan sägas att de platser som excerperats från ortnamn eller traditionsnedteckningar är mycket tidsödande att besiktiga. Vanligen har de geografiska uppgifterna inte större precision än på några 100 meter när. Sedan är de lämningar man kan förvänta sig, i första hand härdar, mycket svåra att upptäcka. Därför skall flertalet av ”Plats med tradition” ses som en signal på att lämningar kan finnas i området. Förhoppningen är att i kommande projekt återbesöka flera av platserna.

Som tidigare nämnts har i urvalet av lokaler prioriterats platser som belyser olika aspekter på samisk historia. Flera av de lokaler som registrerats som ”Plats med tradition” har varit platser för skogssamisk bosättning där man skall ha bött

i kåtor. När det gäller spåren efter de sockenlappar som har funnits i stort sett i alla länets socknar, så har lämningar varit enklare att finna. Det rör sig då om husgrunder m.m. vilka i likhet med andra torp – t.ex. soldattorp – registreras under benämningen ”Lägenhetsbebyggelse”. I projektet registrerades sex sockenlappsboställen, dessa har tillkommit före 1850 och blir därför fornlämningar i den antikvariska bedömningen.

Flera av platserna hör också samman med fjällsamiska säsongsvisa vistelser i förhållandevis sen tid. Lapptorget i Arbrå är t.ex. en plats varifrån sagesmannens farfar, född 1899, hade egna minnen av renbete och tillfällig samisk bosättning.

Vad som inte har registrerats är de platser där det finns traditioner att samerna skall ha haft sina renar, men där inga lämningar, ortnamn eller andra traditioner finns. Dessa kan komma att redovisas i den kommande webbkartan över samiska kulturmiljöer (se nedan), men de är för diffusa för att registreras i fornminnesregistret.

Bland de lämningar som granskats i fält men som inte resulterat i registreringar är också flera platser där vi ansett att traditionen är för svag eller att lämningen uppenbart inte är vad den utgetts för att vara. Det gäller t.ex. några platser med utpekade ”seitar” och ”boställen”.

Bild 10. Djupa markberedningsspår vid Lappstugan, ett sockenlappsboställe i Undersvik (lämning 15). Foto: Bo Ulfhielm.

Skytning

För att öka kunskapen om länets samiska historia och för att vidga urvalet av skyltade forn- och kulturlämningar i länet kommer fem lokaler att skyltas upp. Även här strävas efter att belysa olika företeelser inom samisk historia, men också platsens upplevelsevärde och besökspotential vägs in i urvalet. Följande platser kommer att skyltas:

Lappmannens stuga. Järvsö socken, Ljusdals kommun Sockenlappsboställe som övergavs tidigt 1800-tal (se vidare Undersökningsplan, arkeologisk undersökning, nedan).

Lappkyrkan. Bergsjö socken, Nordanstigs kommun. Boyta intill ett stenblock med samiska traditioner. En av flera "Lappkyrkor" som finns över ett större område i Norrland.

Lapplägrät. skogs socken, Söderhamns kommun. Plats med registrerad härd och möjlig kåtatomt, traditioner om tillfällig samisk bosättning

Fågelfångstanläggning. Ilsbo Hudiksvalls kommun. registrerade Fågelfångstanläggning med samisk tradition kopplat till sockenlappen i Ilsbo.

Hohällan. Ovan sjö socken, Sandvikens kommun. Traditionsnedteckningar om samisk bosättning. Naturreservat.

Bild 11. Den s.k. Lappkyrkan i Strömbacka. Ett av skyltobjekten. Foto: Bo Ulfhielm.

Bild 12. Stenraderna på Hällberget i Ilsbo skall enligt traditionen byggts av samer och använts för fågelfångst. Foto: Bo Ulfhielm.

Undersökningsplan, arkeologisk undersökning

I samråd med Gaaltije har en av årets registrerade lokaler valts ut för fortsatta insatser genom planer på en arkeologisk undersökning. En undersökningsplan kommer att bifogas slutrapporten. Den utvalda platsen är ett sockenlappsoställe i Stene i Järvsö socken. Platsen brukades av sockenlappar under en relativt kort period, från slutet av 1700-talet till början av 1800-talet och har därefter inte varit bebodd. Här finns en tydlig grund efter boningshus samt en jordkällare. Veterligen har ingen sockenlappsostad tidigare undersökts arkeologisk och vi bedömer att det finns stor möjlighet för kunskapsinhämtning genom arkeologi och naturvetenskapliga analysmetoder. Platsen ligger lättåtkomligt för besökare, nära vägen. Här finns också en aktiv byförening som önskar delta i arbetet. Slutligen ger oställets administrativa och geografiska koppling till Världsarvsgråden *Kristoffers* i Järvsö möjlighet att bidra till ett annat perspektiv på världsarvsgrårdarna i Hälsingland.

En undersökningsplan har upprättats (se bilaga 3). Den arkeologiska undersökningen planeras till juni 2017

Bild 13. Källare vid sockenlappsostället i Järvsö. Foto: Bo Ulfhielm.

Publikt arbetet

Det har varit viktigt i projektet nå ut till en bred allmänhet. Dels för att det berör angelägna frågor som vi vill skapa intresse för, men också för att det har visat sig vara en mycket effektiv metod att få in fler tips på samiska kulturmiljöer. Det är tydligt att det fortfarande finns mycket muntligt traderad kunskap, i form av ortnamn och berättelser, som inte nedtecknats.

Projektet har bland annat lyfts fram vid följande tillfällen:

- Kulturarvsdagen i Los den 9 september samt Arkeologidagen i Hassela den 28 augusti.
- Föredrag på stadsbiblioteket i Gävle den 22 november, vilket lockade cirka 50 personer.
- Föredrag på hembygdsförbundets årsmöte i Bollnäs. Cirka 70 deltagare.

- Fördrag på stadsbiblioteket i Bollnäs den 6 april, cirka 150 personer i publiken.
- Arbetet har också uppmärksammas i en artikel i Gävle Dagblad den 29 januari 2017 och i gratistidningen Mitt Gävle 5 mars 2017.
- I ett radioinslag besökte Radio Gävleborgs reporter de pågående fältarbetena i Bollnäs. Inslaget sändes den 19 juni.

FORTSATTAR BETEN

Som ett indirekt resultat av det samiska projektet kommer Läns museet Gävleborg att ingå ett större länsövergripande projekt kring kunskapsbyggnad och förmedling av områdets samiska kulturarv. Med grundfinansiering från kulturrådet startar år 2017 "Ohtsedidh – samiska kulturyttringar i Mellansverige". Detta planeras att bli ett 3-årigt projekt som innehåller flera moment: Det första är att ta fram en GIS-baserad webblösning, en, där platser med anknytning till samisk historia registreras. Inspirationen till denna del kommer från "resandekartan" en kartbaserad kunskapsbank där platser med koppling till resande/romsk historia synliggörs. Inom ramen för projektet kommer även en vandringsutställning att produceras och ett pedagogiskt material riktat till skolor att tas fram. Förutom Läns museet Gävleborg, deltar också Gaaltje, Västmanlands museum samt Dalarnas museum, som är huvudman.

Arbetet med Ohtsedidh innebär att den nu påbörjade kartläggningen kan fortsätta och att Läns museet vidare kan bearbeta de tips som inkommit under projektperioden.

Bild 14. Rast vid besiktning av tips om renbetesplats i Arbrå. Foto: Maria Björck.

KÄLLOR

Arkiv

Institutet för Språk och folkminnen (SOFI), Ortnamnsregistret.
http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/socken/gv11.htm.

Lantmäteristyrelsens arkiv

Digitalt arkiv.

Skriftliga källor

Larsson, L-G. 2000. Sockenlapparnas språk. I *Saga och sed*. Kungl. Gustaf Adolf akademis årsbok.

Larsson, L-G 2005. Saami Speakers in Central Sweden. *Filia Uralica Debreceniensia* 12. <http://mek.niif.hu/03300/03363/03363.pdf>

Ljungdahl, E. 2017. *Samer i Västernorrland förr och nu*. Gaaltije och Länsstyrelsen Västerbotten.

Martinsson, M. 2011. *Sockensamer. Religionshistoriska spår och konfrontationer i Gästrikland 1600-1900*. Högskolan i Gävle. <http://hig.diva-portal.org/smash/get/diva2:439033/FULLTEXT01>

Svanberg, I. 1984. Gästriklands sockenlappar. *Släkthistoriskt forum nr 1 1984*.

Svanberg, I 1999. *Hästlaktare och korgmakare. Resursutnyttjande och livsstil bland sockenlappar*. Skrifter utgivna av Johan Nordlander-sällskapet 21. Umeå.

Tervalampi, J. 2016. *Den försvunna skogssamekulturen i Värmland, Mälardalen och Bergslagen*. Vulkan.

Venstedt-Edvinger, B. 2005. *Samer på Kåtudden i Järvsjön? Datering av en eventuell kåtatomt i Söderala sn Hälsingland*. Rapport Arkeologisentrum. http://www.arkeologisentrum.se/sites/default/files/rapporter/JA15_Katudden.pdf

BILAGA 1. BESKRIVNINGAR

1. Lapptjärnen

Plats med och tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Tradition: Lappar ska ha slagit läger på hedarna med sina renar kring Lapptjärnen.

Terräng: Småkuperad sand och moränmark (tallskog).

2. Lappkällan

Ockelbo 172:1 Naturföremål/-bildning med tradition

Ändringsanmälan: Vid fältbesiktning konstaterades att nämnda gropar är täcktgropar, dessa har inget med lapparna att göra. Tallhedarna kring Lappkällan har varit bra lägerplats för samer med gått om renbete.

Terräng: Flack sandhed (tallskog).

Lappkällan ligger fel, ny punkt till FMIS.

3. Hohällan

Plats med och tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Tradition: Lappar ska ha bott i kåtor på berget Hohällan. Hohällalapparna ska ha åkt efter sina renar till julottan till Ovansjö kyrka och som övriga kyrkfolk ska de haft bloss.

Terräng: Berg, storblockig moränmark, ställvis berg i dagen (barrskog med inslag av lövträd).

Källa: L.L Lundh. 1921. Från Gästrikebygden – förr och nu. Lapparna i Ovansjö.

4. Lappkojmyren

Plats med och tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Myr med namn, ”Lappkojmuren”, vilket indikerar samiskt viste i närområdet.

Terräng: Myr omgiven av mindre höjder, skogsmark (barrskog).

Källa: Ortnamnsregistret.

5. Lappkojberget

Plats med och tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Höjd med namn, ”Lappkojberget”, vilket indikerar samiskt viste i närområdet. Vid besiktning kunde inga fysiska spår iaktas.

Terräng: Småkuperad hållmark, skogsmark (barrskog).

Källa: Ortnamnsregistret.

6. Lapphagen

Plats med och tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Enligt tradition skall de första sockenlapparna i Torsåker ha bott på denna plats. Det skall ha stått två kåtor här.

Terräng: Småkuperad, ställvis blockig moränmark, skogsmark (barrskog).

Uppgiftslämnare: Jonny Larsson, Ålbron, Torsåker.

7. Bons klack

Plats med och tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: På Bons klack (även kallad Boens klack) skall sockenlappen i Vi ha slaktat hästar. Det berättas att han lämnade kvar slaktavfall för att locka till sig rävar, som han sedan fångade i fällor. Platsen skall även ha använts för renbete av gästande samer vintertid.

Terräng: Höjd med hållmark, skogsmark (barrskog)

Källa: Jonny Larsson, Ålbron, Torsåker. Gävle Dagblad 1973.

8. Vibylappens

Lägenhetsbebyggelse
Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Husgrund 10x6 m (NNV-SSÖ), begränsad av syllsten, 0,3-0,4 m st block. Längs Ö långsidan är syllstenarna delvis flyttade ur sitt läge.

Terräng: V-sluttande igenväxande tomtmark.

Tradition: I huset bodde Gästriklands sista sockenlapp, Alfred Skoglund, ungefär mellan åren 1860-1904.

Uppgiftslämnare: Jonny Larsson, Ålbron, Torsåker. Gävle dagblad 14 juni 1973.

9. Lappgårn

Lägenhetsbebyggelse
Fornlämning

Beskrivning: Sockenlappsoställe, 30x20 m (NÖ-SV) bestående av en husgrund efter boningshus samt stenröjda ytor. Grunden efter boningshuset är 7x6 m (N-S) 0,1-0,3 m h och ställvis begränsad av syllstenar. I S är spisröse 3x3 m och 0,5 m h. Centralt är en källargrop, 3x2 m (N-S), 0,4 m dj. S och SV om grunden är stenröjda ytor. Längst i S är en yta om 12x6 m vilken kan vara grund efter en ekonomibygnad.

Tradition: Tomten är sannolikt den som uppläts åt sockenlappen i Hanebo, Lars Tidblad, år 1844.

Terräng: N-sluttande moränmark, skogsmark, barrskog.

Källor: Olle Andersson, 2004. Samer i Hanebo. Hanebo jul 2004.

10. Övergiven åker

Fossil åker
Fornlämning

Övergiven åkermark, oregelbunden 50x30 m (NÖ-SV) stenröjd och odlad mark, begränsad av åkerkanter, 0,2-0,4 m h.

Tradition: Sockenlappen i Hanebo, Lars Tidblad, skall ha tilldelats odlingsjorden år 1844.

Terräng: N-sluttande moränmark, skogsmark, barrskog.

Källor: Olle Andersson, 2004. Samer i Hanebo. Hanebo jul 2004.

11. Lappkällan

Källa med tradition
Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Överbyggd källa i form av bassäng med cementkanter 4x4 m st. Inbyggd i skjul, 5x5 m st med syllstensgrund och plåttak. Byggnaden skall enligt ha tillkommit i början av 1900-talet. Enligt uppgift skall vattnet ha letts hit från den ursprungliga lappkällan, vilken skall ha förstörts av vägbygge (se RAÄ 20:1 Hanebo).

Terräng: N-sluttande moränmark, skogsmark, barrskog

Källor: Olle Andersson, Hanebo.

12. Lappmannens stuga

Lägenhetsbebyggelse
Fornlämning

Beskrivning: Sockenlappsboställe, 35x20 m (Ö-V) bestående av 1 grund efter boningshus samt 1 grund efter jordkällare. Grunden efter boningshuset är ca 7x6 m (Ö-V), begränsad av syllstenar, 0,3-1 m st, övermossade. Spisröse i V, 3x3 m st och 0,9 m h, sten och enstaka tegel synliga i ytan. I Ö delen av ytan är en ordkällare, 5x3 m st och 0,5-1,2 m dj, ingrävd i sluttning. I S är kvarvarande valvat tak, i övrigt kallmurad kanter. Ingång från Ö, 1 m br.

Genom torplämningen löper en stig, flera stenröjda ytor anas inom ytan.

Tradition: Bostället skall enligt efterforskningar av byaföreningen i Stene ha tillkommit i slutet av 1700-talet. Innehavare var sockenlappen i Stene by, Nils Andersson. Efter hans död hålls auktion på byggnaderna år 1813, därefter har troligen ingen bott på platsen.

Bosättningen redovisad på en karta från år 1806 över nybruk i Stene by.

Terräng: N-sluttande moränmark, gränsande till igenväxt åkermark, skogsmark (blandskog).

13. Stenlunds

Lägenhetsbebyggelse

Fornlämning

Beskrivning: Husgrund 10x6 m (NÖ-SV) i NÖ ställvis syllstensgrund, 0,3-1 m br 0,2-0,4 m h. av 0,4 m st stenar. Spisröse 2,5 m diam, 1,2 m h av natursten och tegel.

Tradition: På platsen bodde familjen Stenlund som var sockenlappar i Järvsö från 1815 och fram till 1850-talet.

Terräng: Blockig moränmark, skogsmark (barrskog).

14. Lapptorget

Plats med tradition

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Lapptorget är en namnet på en plan yta, vilken utgör en svacka på en höjdrygg. Området är ca 200x100 m st och omgiven av moränryggar.

Sagesmannens farfar, född 1899, hade egna minnen av renbete och tillfällig samisk bosättning på platsen.

Terräng: Svacka i SV-sluttande moränmark, skogsmark, barrskog.

15. Lappstugan

Lägenhetsbebyggelse

Fornlämning

Beskrivning: Sockenlappsoställe 50x40 m bestående av spisröse efter boningshus samt jordkällare. Spisröse av tegel 4 m diam 0,5 m h Grunden förstörd av markberedning Jordkällare 7 m diam 1,6 m h. Inermått 3x2,5 m (N-S) av natursten 0,3-0,5 m st

Tradition: Platsen beboddes först av sockenlappar, senare skall "tattare" ha bott här.

16. Lapptorget

Plats med tradition

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Platåliknande avsats i NÖ-sluttning med namnet "Lapptorget", Namnet kommer sannolikt av att vistelseplats/renbete för fjällsamer. Vid besiktning kunde inga fysiska lämningar påvisas.

Terräng: NÖ-sluttande moränmark, skogsmark.

17. Lapptäkten

Plats med tradition

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Uppgift om fjällsamisk vinterboplat. Vid besiktning konstaterades att platsen utgör ett bra läge för viste och renbete, men pga vindfallen är området svårbedömt.

18. Lappängarna

Plats med tradition.

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Plats med namn och tradition, "Lappängarna". Enligt ortnamnsregistret skall sockenlappen ha bott på platsen. Idag är marken brukad åkermark och inga synliga lämningar kan påvisas.

19. Lappkällan

Källa med tradition.

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Lappkällan, 0,6x0,5 m (NNÖ-SSV) och 0,6 m ner till vattenytan. Fodrad med trä, största delen övertäckt med ris och mossor. Källan ligger centralt i en nedgrävd oval grop, 4x3 m (NNÖ-SSV), 1 m dj med delvis stensatta kanter av 0,2-0,5 m st stenar. Omgiven av vall, 1-2 m br och 0,2-0,4 m h med öppning mot NV. Utanför finns torrlagd ränna, 4 m l, 0,6 m br och 0,2-0,4 m dj.

Terräng: Kuperad, NV-sluttande sandig moränmark. Skogsmark, barrskog med inslag av löv, angränsande till hygge i S.

Skog och historia objektnummer 3111667 (gammalt objektnummer 14414).

20. Lappnäsudden

Plats med tradition

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Udde i sjön Hennan med namnet Lappnäsudden. Vid besiktning kunde inga fysiska lämningar påvisas.

21 Lappstan.

Plats med tradition

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning. Hussamling, skogsarbetarkojor. Enligt ortnamnsregistret kan namnet ha sitt ursprung i att samer vistades där på 1800-talet.

22. Lapp-punsen

Plats med tradition

Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Våtmarksområde med namn och tradition. Enligt hembygdsforskaren Påhl Persson skall ett samiskt viste ha legat vid denna plats. Det berättas att samerna här slaktade renar, de dödades med ett stick i nacken. Renkropparna tvättades med vatten från punsen. Blodet togs tillvara i löpmagen som knutits ihop med senor.

23. Lapptäkten

Lägenhetsbebyggelse, Plats med tradition
Återbesöks

Beskrivning: Lägenhetsbebyggelse, plats med tradition. På platsen finns minst en husgrund och flera röjningsrösen. Platsen skall återbesökas för fullständig beskrivning.

Enligt hembygdsforskaren Pål Persson skall *Lapptäkten* på kartan egentligen heta *Lapptäkterna*, där fanns två täkter som gick ihop. På platsen skall samer ha bott. Enligt traditionen skulle en samekvinna vid namn Lapp-Aino och ägare till många renar, ha avlidit och blivit begravd där. Det sades även att det var flera personer som låg gravlagda vid Lapptäkterna, både samer och andra: ”enligt gammal kristen lag fick lappar och personer som begått självmord inte begravas i vigd jord. De begravdes ofta på gränsen mellan olika socknar, så kallat ingen mans land. På gränsen mellan Ljusdal och Färila, öster om Linds på södra sidan om vägen, fanns det en sådan begravningsplats. Vår och höst när det var så högt vatten att det gick över vägen vid Djupbäcken, ordnades begravingarna vid Lapptäkterna”. Det sades att det spökade vid den vägen (Pål Persson).

24. Lappsåret

Lägenhetsbebyggelse, Plats med tradition
Återbesöks

Beskrivning: Lägenhetsbebyggelse, plats med tradition. På platsen finns minst en husgrund. Platsen skall återbesökas för fullständig beskrivning.

Platsen har beskrivits av hembygdsforskaren Pål Persson:

”Mellan Föne och Nybovall finns ett annat lappviste som heter Lappsåret eller Lappsårsbacken”. ”Pål-jons Mauritz berättade om lappar som bodde i Föne, de hade en koja och en koja för getter vid Frägan efter Enån. Lappgubben och Lapp-Brita de bodde i kojans till långt in på hösten med getterna. De tog talltågor och tillverkade korgar och askar m.m. som de sålde i byarna om vintern. Lapp-Brita var en snäll gammal gumma”. ”På våren så gick de till Frägan vid Enån där de hade en koja för getter. De hade tre getter och några killingar. Av mjölk som blev över gjorde man getost, de plockade också bär och fiskade öring efter Enån och Holån, så man klarade sig över vintern. Lapp-Brita kom fram emot jul och gick runt i gårdarna i olika byar och sålde askar och korgar som hon tillverkade av talltågor som hon och gubben hittade efter Holån vid Lappsåret”. ”Mårten Färilin, född 1864 i Skalet, Föne, farfar till Lennart Färilin i Ljusdal. Han berättade om Lapp-Brita och om lapparna. När vi ungar kom till Lappsåret så åkte vi med lappojkarna på björknäver i backarna. Vi fick inte göra några rackartyg eller vara dumma mot dem för de kunde trolldom som dom hade lärt av sina fäder” (Pål Pehrsson).

BILAGA 2. SAMISKT INDIKERANDE NAMN FRÅN ORTNAMNSREGISTRET

SOCKEN	NAMN	TYP	Förklaring
Alfta	Lappa-Månses	odling	
Alfta	Lappamyran	myr	
Alfta	Lappkojholmarna	holmar	Tradition om samer
Alfta	Lappkojsholmarna	holmar	Tradition om samer
Arbrå	Lappmyran	terräng	
Arbrå	Lappstaden	del av Kyrkby	
Arbrå	Lappstan	samling stugor	
Bergsjö	Lappstugan	ställe	
Bergsjö	Lappänget	gd	
Bjuråker	Lappheden	terräng	
Bjuråker	Lappholmen	holme	
Bjuråker	Lappkullen	berg	
Bjuråker	Lappmyran	myr	
Bollnäs sn	Lappberget	berg	
Bollnäs sn	Lappbrännan	terräng	
Bollnäs sn	Lappgraven	varp	Tradition om samer
Bollnäs sn	Lapptjärn	tjärn	Tradition om samer
Bollnäs sn	Lapptjärns torp	gård	
Delsbo	Lappbruket	odling	
Delsbo	Lappkällan	källa	
Delsbo	Lappängarna	ägomark	Tradition om samer
Delsbo	Lappängena	äga	
Enånger	Lappmyran	myr	
Enånger	Lapprå	sänka	Tradition om samer
Enånger	Lapprönningen	åkrar	Tradition om samer
Forsa	Lappmon	Skogsområde	Tradition om samer
Forsa	Lappa	åker	
Forsa	Lappkällan	igenväxt åker	
Forsa	Lappkällan	källa	Tradition om samer
Forsa	Lappladan	lada	
Forsa	Lappmyran	ägomark	
Forsa	Lappmyren	myr	
Forsa	Lappslätten	slåtmark	Tradition om samer
Forsa	Lappstaden	skogsglänta	
Färila	Lappholmsmyran	myr	
Färila	Lappmyran	myr	
Färila	Lappsåret	ägomark	Tradition om samer
Färila	Lapptjärnen	tjärn	
Gnarp	Lappbibban	källa	
Gnarp	Lappfreste	plats	Tradition om samer
Gnarp	Lapphöljan	tjärn	
Gnarp	Lappkojberget	berg	
Gnarp	Lappmyran	myr	
Gnarp	Lappmyren	myr	
Gnarp	Lappmyren	myr	

SOCKEN	NAMN	TYP	Förklaring
Gnarp	Lapptäkten	åker	Tradition om samer
Gävle st.	Lapphällan	hällar	
Gävle st.	Lappstaden	samhälle	
Hamrånge	Lappkojmuren	myr	
Hamrånge	Lappkärngen	holme	
Hamrånge	Lapplägret	ställe vid Hunds fjärden	
Hamrånge	Lapptjärnen	tjärn	
Hanebo	Lapp källan	källa	Tradition om samer
Hanebo	Lappgården	torp	Tradition om samer
Hanebo	Lappkällan	källa	
Hanebo	Lappmyran	mosse	
Hanebo	Lapprönningen	skogsmark	
Hanebo	Lappstan	bebyggt område	
Hanebo	Lapptjärnen	förr tjärn	
Hanebo	Lappviken	vik	
Harmånger	Lappberget	berg	
Harmånger	Lappbergsvägen	landsväg	
Harmånger	Lappmyran	terräng	
Harmånger	Lappmyren	myr	
Harmånger	Lapptäkten	täkt	Tradition om samer
Hassela	Lappmyran	myr?	
Hedesunda	Lapphällarna	hällar	
Hedesunda	Lappmarken	skogstrakt	
Hofors	Lapptäkten	stenbacke	
Hälsingtuna	Lappkojmyran	myr	
Hälsingtuna	Lappkällan	källa	
Hälsingtuna	Lappmyran	myr	
Hälsingtuna	Lappslätten	myr	Tradition om samer
Hälsingtuna	Lapptomten	mark	Tradition om samer
Hälsingtuna	Lappviken	vik	Tradition om samer
Hög	Lappberget	berg	
Hög	Lappkällan	källa	
Hög	Lapped	gångstig	
Ilsbo	Lappa	förr stuga	Tradition om samer
Ilsbo	Lappbacken	täkt	
Ilsbo	Lappberget	berg	Tradition om samer
Ilsbo	Lappsnåret	skogstrakt	
Järbo	Lappfjärden	myr	
Järbo	Lappfjärden	terräng	
Järbo	Lappkällan	källa	
Järvsö	Lapphällarna	hällar	Tradition om samer
Järvsö	Lappmurs	g	
Järvsö	Lappmyra	äga	
Järvsö	Lappmyran	hmd	
Järvsö	Lappmyren	hmd	
Järvsö	Lappmyrsveden	äga	
Järvsö	Lappstugan	stuga	

SOCKEN	NAMN	TYP	Förklaring
Järvsö	Lapptäkten	terräng	
Jättendal	Lapphällorna	hällar?	
Jättendal	Lappmyran	terräng	
Jättendal	Lappmyren	myr	
Jättendal	Lappviken	vik	
Ljusdal	Lappholmen	grusås	
Ljusdal	Lapphällarna	hällar	
Ljusdal	Lappkullen	berg	
Ljusdal	Lappmyran	terräng	
Ljusdal	Lappnäset	udde	
Ljusdal	Lappsunden	vik	
Ljusdal	Lappsundet	terräng	
Ljusdal	Lapptäkten	ägomark	
Ljusdal	Lappåsbäcken	bäck	
Los	Lappberget	berg	
Los	Lappenmägga	bergtopp	
Los	Lappmyran	myr	
Los	Lappmyran	myr	
Los	Lappmyrbäcken	bäck	
Los	Lappmyrbäcken	bäck	
Los	Lappmyren	myr	
Los	Lappmyren	myr	
Los	Lappmyren	myr	
Los	Lappmyrtjärn	tjärn	
Los	Lappmyråsen	berg	
Los	Lappstaden	koja	
Los	Lappstrejken	ström	
Mo	Lappmyran	myr	
Mo	Lappstaden	trakt	
Nianfors	Lappmyra	myr	
Njutånger	Lapphällorna	berg	
Njutånger	Lappmyra	myr	
Njutånger	Lappsveden	täkt	
Njutånger	Lapptäkta	täkt	
Norråla	Lapparna	fäbodan, jordäga	Tradition om samer
Norråla	Lapparna	ägomark	
Norråla	Lappberget	backe och slutning	
Norråla	Lappbäcken	bäck	
Norråla	Lappskär	halvö	Tradition om samer
Norrbo	Lappfläcken	plats	
Norrbo	Lappkulltjärnen	tjärn	
Norrbo	Lapplyckan	åker	
Norrbo	Lapplyckan	äga	
Ockelbo	Lappbotten	avs.	
Ockelbo	Lappdalen	dal	Tradition om samer
Ockelbo	Lapphagen	beteshage	Tradition om samer
Ockelbo	Lappiset	äng	
Ockelbo	Lappiset	terräng	

SOCKEN	NAMN	TYP	Förklaring
Ockelbo	Lappkällan	källa	
Ockelbo	Lapptjärnen	tjärn	Tradition om samer
Ockelbo	Lappåsen	berg	Tradition om samer
Ockelbo	Lappåsmyr	myr	
Ovansjö	Lappbacken	backe	Tradition om samer
Ovansjö	Lappåsen	terräng?	
Ovanåker	Lappkojmyran	myr	
Ovanåker	Lappkojerne	avs	
Ramsjö	Lapplandsloken	myrhål	
Ramsjö	Lappnäsbacken	bäck	
Ramsjö	Lappnäset	udde	
Ramsjö	Lappnäsudden	udde	
Ramsjö	Lappstan	kojor	
Ramsjö	Lappnäsbacken	bäck	
Ramsjö	Lappåsen	berg	
Ramsjö	Lappåsen	ås	Tradition om samer
Rengsjö	Lapphagarna	ägor	
Rengsjö	Lapphagen	lht	
Rengsjö	Lappland	skogsområde	
Rengsjö	Lappmyran	mosse	
Rengsjö	Lapptäkten	äga	Tradition om samer
Rengsjö	Lappvägen	väg	
Rogsta	Lappmo	sandmo	Tradition om samer
Rogsta	Lappmoberget	berg	
Rogsta	Lappmyren	myr	Tradition om samer
Sejersta	Lappgården	lht	
Sejersta	Lappheden	terräng	
Sejersta	Lappmyran	myr	
Skog	Lappkojberget	berg	
Skog	Lappkojmyran	terräng	
Skog	Lapptjärnen	tjärn	
Söderala	Lappharen	terräng	
Söderala	Lappmyran		
Söderala	Lappskär	holme	
Söderala	Lappskärssundet	sund	
Söderala	Lappstaden	arbetarkaserner	
Söderhamn st.	Lappskär	holmar	
Söderhamn st.	Lappudden	udde	
Söderhamn st.	Lappuddsviken	vik	
Torsåker	Lappas	gårdsnamn	
Torsåker	Lapphagen	hage	Tradition om samer
Torsåker	Lapphaget	terräng	
Torsåker	Lappkojberget	berg	
Torsåker	Lappkojmossen	mosse	
Torsåker	Lappkojspussen	vattensamling	Tradition om samer
Torsåker	Lappkällan	källa	Tradition om samer
Torsåker	Lappmossarna	mossar	
Torsåker	Lappänget	åker	

SOCKEN	NAMN	TYP	Förklaring
Undersvik	Lapptorget	höjd	
Valbo	Lapphagen	skogsmark	
Voxna	Lappbäcken	bäck	
Voxna	Lapptjärnen	tjärn	
Voxna	Lapptjärnsberget	berg	
Voxna	Lapptjärnsmyran	myr	
Voxna	Lappudden	udde	
Årsunda	Lappön	holme	
Österfärnebo	Lappbrunn	f.d. fäb.	Tradition om samer

BILAGA 3. UNDERSÖKNINGSPLAN

Undersökningsplan – projektbeskrivning

”Lappmannens stuga”

Arkeologisk undersökning av ett sockenlappsboställe i Stene i Järvsö.

Bakgrund

Länsmuseet Gävleborg avser att genomföra en arkeologisk undersökning av ett ”sockenlappsboställe” i Järvsö. Undersökningen kommer att genomföras i samarbete med Gaaltje, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund och byaföreningen i Stene.

Platsen utgörs av en bebyggelse lämning med grunder efter ett boningshus och en källare. Av arkivmaterial framgår att bebyggelsen tillkom år 1786, då sockenlappen i Järvsö, Julius Andersson med hustrun Anna, flyttade hit från byn Kalv. Bosättningen blev dock kortlivad. Paret dör 1807 och några år senare, 1813, hölls en auktion där gårdens byggnader såldes. Därefter har ingen bosättning eller annan verksamhet funnits på platsen. Anläggningar och fynd i marklagren torde vara relativt orörda då de ligger i skogsmark.

I folktradition har den samiska historien levat kvar i namnet *Lappatäkten* på en intilliggande igenväxt åker. För några år sedan återupptäcktes också grunderna efter bebyggelsen, vilka även har märkts upp av byaföreningen i Stene. Läget på bosättningen kan sägas spegla samernas ställning i sin samtid; lite vid sidan av, men ändå i symbios med, det omgivande bondesamhället.

Den samiska befolkningen i Hälsingland har ingen egen skriven historia, och inte heller finns några äldre etnologiska beskrivningar över deras levnadssätt. När sockenlappar och andra samer förekommer i hembygdsskildringar osv är det alltid i förbigående, och ur ett utifrånperspektiv. Detta projekt är ett försök att med arkeologins hjälp fylla några av kunskapsluckorna. Tanken är att undersöka i vad mån de fysiska spåren i landskapet kan komplettera skriftligt arkivmaterial, för att på så sätt få mer kunskap om en förgången minoritetsgrupp.

Den aktuella bebyggelsen redovisad på en karta över nybruk i Stene by år 1806.

Målsättning och syfte

Det har aldrig tidigare genomförts en arkeologisk undersökning av ett sockenlappsoställe i Sverige och frågeställningarna är flera:

- Skiljer sig denna plats från annan torpbebyggelse?
- Är den samiska identiteten i synlig i den materiella kulturen?
- Finns spår av de hantverk som förknippas med sockenlapparna?
- Går det att se spår av den småskaliga renskötsel man bedrev?

Förutsättningarna på platsen torde vara goda för den typen av studier: Bosättningen var kortlivad, bara drygt 20 år, och inga andra än samer har bott på ägan.

Ytterligare ett syfte med arbetet är att genom en arkeologisk undersökning med publika visningar, pressinformation o.s.v. sätta fokus på ett kulturarv som hittills blivit litet uppmärksammat. Även i detta avseende är platsen lämplig. Den ligger lättåtkomligt vid väg, och nära till besöksmålen Stenegård och Kristoffersgården i Järvsö.

Slutligen bidrar arbetet med ett perspektiv på världsarvet Hälsingegårdar. Lämningen ligger på mark tillhörande världsarvsgrunden *Kristoffers*. Det fanns tidigare även tydliga personliga kopplingar mellan de samer som bodde på Stenebys marker och *Kristoffers* ägare. Bland annat var gårdsfolket faddrar till sockenlappens barn och har fungerat som utsedda förmyndare efter dödsfall.

Genomförande

Anläggningarna avtorvas och undersöks i kvadratmeterrutor, vilka grävs ner till opåverkad mark. Ambitionen är att minst 50 % av grunden efter boningshuset skall undersökas, detta motsvarar ungefär 20 kvadratmeter. I jordkällaren kommer minst två kvadratmeterrutor att undersökas. Fynd och anläggningar mäts in med RTK-GPS. Inom hela området kommer röjningsrösen, grunder o.s.v. att karteras. Dessutom kommer ytan att avsökas med metalldetektor.

Prov för makrofossil-analys kommer att tas på två lämpliga platser. Det benmaterial som påträffas kommer att bli föremål för osteologisk analys.

Efter undersökningen kommer marken att återställas.

Projektorganisation, tidplan och finansiering

Projektet finansieras med bidragsmedel från Länsstyrelsen Gävleborg och är ett samarbete mellan Läns museet Gävleborg och Sydsamiskt kulturcentrum, Gaaltje. Läns museet Gävleborg är huvudman för projektet och rapportansvariga. I fältarbetet deltar även frivilliga deltagare från Stenebyacirkel.

Undersökningen beräknas pågå under en arbetsvecka i juni 2017. Arbetet kommer att avrapporteras i en skriftlig rapport senast 12 månader efter utfört fältarbete.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20

